

IEDZĪVOTĀJU UN PĀRVALDES IESAISTE KULDĪGAS VĒSTURISKĀS PILSĒTVIDES APDZĪVOŠANĀ UN KOPŠANĀ

Jana Jākobsone

jana.jakobsone@kuldiga.lv

Atslēgas vārdi: vēsturiskā pilsētvide, izpēte, arhitektūra, amatniecība, iedzīvotāji

Kopš 2003. gada, kad Kuldīgas vecpilsēta Ventas senlejā tika iekļauta UNESCO Latvijas nacionālajā sarakstā, Kuldīgā īstenota vecpilsētas vērtību izzināšanas, inventarizēšanas un apsaimniekošanas programma. Tās mērķis ir kvalitatīvi sakārtota un apdzīvota vēsturiskā kultūrvide. Kuldīgas kultūrvēsturiskais mantojums ir atzīts, un tas ir viens no augstu pilsētvides kvalitāti veidojošiem elementiem. Kuldīgas kultūrvēsturiskās identitātes kopšana ietver objektu un raksturīgo ainavu apzināšanu, atjaunošanu un saglabāšanu, kā arī kuldīdznieku izglītošanu, iesaistīšanu un iedvesmošanu. Raksta mērķis ir atainot rīcību kopumu, kā arī analizēt piemērus, kas īstenoti un veicinājuši vēsturiskā centra iedzīvotāju attieksmes izmaiņu: vēlmi turpināt materiālā mantojuma — pilsēttelpas — ielu un ēku atjaunošanu un nemateriālā mantojuma — amatnieku un iedzīvotāju prasmju paaugstināšanu tradicionālajā būvju celšanā un atjaunošanā.

Kuldīgas ir ievērojama ar Eiropā platāko ūdenskritumu — Ventas rumbu, Ventas senlejas un senā ķieģeļu velju tilta harmonisko ansambli, kā arī ar vienreizējo pilsētvidi, kurā kā grāmatā lasāmi vēstures posmi un to raksturīgās īpatnības pilsētplānojumā, arhitektūrā un pilsētas saimniecībā.

Kuldīga ir retums starp Ziemeļaustrumu Eiropas mazpilsētām, jo ietver šajā pasaules daļā vislabāk saglabājušos un vismazāk pārveidoto kultūrvēsturisko 18.–19. gs. pilsētvidi ar raksturīgu dakstiņu jumtu ainavu, vēsturiskas apbūves ansambli, aina-

viskā ielu perspektīvām, izcilām dabas un augsti vērtējamām emocionālām vērtībām. Kuldīgas vecpilsēta (1. att.) ir veidojusies kopš 13. gs., un apbūves autentiskums ir saglabājis 20. gs. pirmās puses kultūrainavas raksturu.¹

Kuldīgā daba un gleznainā pilsētvide izpaužas ne tikai kultūrvēsturiskajās, bet arī izteiksmīgās estētiskajās vērtībās, spilgti raksturojot vietas identitāti. Vietas identitātes saglabāšana uztur kultūru daudzveidību un palīdz atsevišķiem reģioniem nesaplūst viendabīgā masā.

1. att. Kuldīgas vecpilsēta Ventas senleņķā

Kuldīgas novada pašvaldības arhīvs, 2014

 <p>ES kultūras mantojuma balva EUROPA NOSTRA Izglītība, apmācība un izpratnes veicināšana par kultūras mantojumu "Kuldīgas Restaurācijas centrs" 2013</p>	 <p>EDEN balva Eiropas izcilākie tūrisma galamērķi "Kuldīgas pilsēta Ventas senleņķā" 2007</p>
 <p>UNESCO pasaules mantojuma Latvijas nacionālais saraksts "Kuldīgas vecpilsēta Ventas senleņķā" 2011</p>	 <p>Eiropas nozīmes īpaši aizsargājamo dabas teritoriju saraksts "Ventas ieleja" 2004</p>
 <p>Eiropas mantojuma zīme "Kuldīgas pilsētas vēsturiskais centrs" 2008</p>	 <p>Valsts nozīmes pilsētbūvniecības piemineklis "Kuldīgas pilsētas vēsturiskais centrs" 1969</p>
	 <p>EP Ainavu balvas nacionālās atlares fināliste (2016)</p>

Attieksme. Izmaiņu nepieciešamība

Latvija ir postpadomju valsts un izjūt sekas, ko atstājis mantojumā apmēram 50 gadus ilgušais padomju periods. Kuldīga ir Latvijas mazpilsēta un padomju laika ietekme te jūtama pilsētvidē, īpašumtiesību jomā un iedzīvotāju attieksmē.

1. Pilsētvidē redzami ideoloģijas un laikmeta diktētie uzslāņojumi — ēku nojaukšana un pārbūve, repliku būvniecība, ielu un laukumu noseģšana ar asfaltu. Kuldīgas pilsētas ģenerālplānos, kas izstrādāti un apstiprināti padomju laikā — gan 1948. gadā², gan 1974. gadā³, vēsturiskā centra ēkas tolaik tika uzskatītas par nolietotām un nojaucamām, tas daļēji arī īstenots, — apmēram 10% no vecpilsētas ēkām nojauktas tehniskā stāvokļa dēļ, uzbūvējot vietā ēku atveidus⁴. Jau no 1969. g. Kuldīgas vecpilsētai ir valsts aizsardzības statuss⁵, tādēļ tā apzināti saglabāta arī padomju gados, tomēr pārveide vecpilsētā ir notikusi.
2. Īpašumtiesību jomā — vēsturiskās būves, kas celtas kā vienas ģimenes ēkas, sadalītas kopīpašumos — atsevišķos dzīvokļos ar koplietošanas telpām, zemesgabali atsavināti, robežas pārkārtotas, izveidoti kopējie pagalmi.
3. Ietekme jūtama arī iedzīvotāju vērtību sistēmā — viss pieder visiem un par to ir jā rūpējas kādam citam. Iedzīvotāju izpratnē šajā laikā veidojies uzskats, ka jā rūpējas tikai par iedzīvi un dzīvokļa iekštelpām, par pārējo lai rūpējas valsts. Šādas attieksmes rezultātā ēkas nav uzturētas, to konstrukcijas, komunikācijas, koplietošanas telpas, fasādes un pagalmi nolietoti un neopti, tādēļ ēkās bieži nepieciešami apjomīgi restaurācijas darbi un pagalmos apjomīgi labiekārtošanas darbi. Pagalmi pārveidojušies par koplietošanas pagalmiem — tranzīta cauriēšanas, caurbraukšanas vietām un autostāvvietām. Tagad

šāda situācija pagalmos mērķtiecīgi tiek mainīta, veicinot privātās telpas atjaunošanu — iežogojšanu un pagalmu apgūšanu iedzīvotāju vajadzībām.

Vēsturiskās pilsētvides un ēku saglabāšanas līmeņi

Vēsturiskās pilsētvides un ēku saglabāšana Kuldīgā tiek risināta dažādos līmeņos:

1. Normatīvajos aktos. Visu līmeņu teritorijas plānošanas dokumentos, tai skaitā apbūves noteikumos noteikta kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanas prioritāte, nepieciešamība un nosacījumi. Saglabāšanas mērķis ir stipras vietējās kopienas veidošana un ilgtspējīga attīstība. Latvijā kultūras mantojuma vērtību saglabāšanai ir pietiekama normatīvā bāze: starptautiskā līmenī — konvencijas un hartas, valsts līmenī — likumi un Ministru kabineta noteikumi, pašvaldību līmenī — teritoriju plānojumi un saistošie noteikumi. Valsts normatīvie dokumenti nosaka saskaņošanas, būvniecības, uzraudzības un citu procesu vispārējo kārtību, bet konkrētas pilsētas vides un objektu attīstību nosaka pašvaldības līmenī. Pilsētu vēsturisko centru kvalitāti saglabā galvenokārt pašvaldības — gan ar normatīvajiem aktiem, gan ar finansiālu un informatīvu atbalstu. Kultūrvēsturisko mantojumu palīdz saglabāt formāli un neformāli procesi. Izpildot tikai formālās prasības, kvalitāti saglabāt nav iespējams. Strātēģiskā līmenī Latvijas pilsētu normatīvo aktu nostādnes ir vērstas uz kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu, taču katrai pilsētai ir savas prioritātes atbilstoši pilsētas attīstības nostādņēm. Latvijas pilsētām trūkst konkrētu kultūrvēsturiskā mantojuma, t.i., būvmantojuma saglabāšanas plānu, kuros būtu noteikta rīcība, atbildīgās personas, finansējums, termiņš un uzraudzības instrumenti. Latvijas pašvaldībās, kuru teritorijā atrodas kultūrvēsturiski objekti, to saglabāšana ir sarežģīts un pilnveidojams process, kurā pilsētas attīstība jāskata ilgtermiņā.

2. Izpētes līmenī. Pilsētas vide laika gaitā ir mainījies, tādēļ, lai izprastu pilsētas vērtības un iespējas tās uzturēt, tiek pētīta pilsētas vēsture un attīstība pilsētībūvnieciskā kontekstā. Kuldīgas vecpilsēta analizēta, izvērtējot priekšnoteikumus, ko sniedz tās ģeogrāfiskais izvietojums un dabas apstākļi, pilsētas attīstības vēsturiskie procesi, tur dzīvojošā sabiedrība, kā arī tiesiskais regulējums. Pilsētībūvnieciskās vērtības zinātniski pētījusi Latvijas pazīstamāko kultūrvēsturiskā mantojuma speciālistu grupa. Pētījuma rezultāti atspoguļoti izdevumā “Kuldīga: arhitektūra un pilsētībūvniecība” (2014).⁶ Papildus top zinātnisks pētījums “Kuldīga. Laiki. Ainas. Cilvēki”. Izpētīta un speciālistiem un interesentiem pieejama daļa no pilsētībūvniecības pieminekļi esošo ēku arhitektoniskās inventarizācijas (2009)⁷. Pilsētībūvniecības pieminekļi inventarizētas 185 ēkas, un 165 no tām izstrādātas inventarizācijas anketas un krāsu zondāžas. Tajās atspoguļoti ēkas un detaļu datējumi, saglabājušies oriģināli elementi, uzslāņojumi, kas būtu demontējami. Informācija apkopota kartēs, kas sniedz vispārēju priekšstatu par vecpilsētas situāciju un vērtībām. Izveidota digitāla vairāk nekā 250 ēku datu bāze ar mūsdienu situāciju, vēsturiskām fotofiksācijām, publikācijām par ēkām, to pārbūvēm un krāsu risinājumiem⁸. Visi pētījumi pieejami interneta vidē, lai informāciju varētu iegūt gan ēku īpašnieki, gan projektētāji un apsaimniekotāji.

3. Izpratnes un prasmju veidošanas līmenī. Šajā līmenī iedzīvotājiem, īpašniekiem un apsaimniekotājiem tiek rīkoti izglītojoši pasākumi, darbnīcas un veidoti praktiski izdevumi. Izdevumā “Ceļvedis vēsturisko ēku atjaunotājiem” viegli uztveramā valodā skaidrots vēsturisko ēku atjaunošanas process — atjaunošanas idejas koncepcija, sniegti praktiski padomi un gada kalendārs, kad kādus darbus veikt, norādītas normatīvās prasības un īpašās Kuldīgas apbūves iezīmes⁹. Latvijas plānošanas sistēmā detalizētas pilsētvides un

vēsturisko ēku saglabāšanas un atjaunošanas prasības ir noteiktas pilsētas apbūves noteikumos. Iedzīvotājiem un ēku īpašniekiem tos labāk saprast palīdz apbūves noteikumu vizualizācija, kas izstrādāta kā dokumenta pielikums. Vizualizācijas daļā iekļautas tradicionālo ēku un to detaļu brīvrokas skices mērogā, fotofiksācijas un apraksti.

4. Arhitektūras un detaļu atjaunošanā — ēkas nesošo konstrukciju, fasāžu, būvgaldniecības elementu — durvju, logu, slēgu, interjera detaļu restaurācijā.

5. Amatniecības tradīciju apzināšanā, stiprināšanā — vietējo amatnieku apzināšanā, iesaistīšanā, apmācībā, starptautiskas sadarbības veicināšanā un labās prakses pārņemšanā.

Kuldīgā paralēli būvvaldei, kas izstrādājusi vēsturiskās pilsētvides saglabāšanas plānošanas dokumentus, sagatavo informējošus materiālus un organizē būvniecības uzraudzību Kuldīgas vecpilsētā. 2009. g. izveidota iedzīvotājus atbalstoša un iesaistoša struktūra — Kuldīgas restaurācijas centrs (2. att.), kas atrodas vecpilsētā.

Centra rīkotās izglītojošās akcijas ieguvušas vecpilsētas iedzīvotāju un namu apsaimniekotāju labas atsauksmes. Tā rīkotos pasākumus un praktiskās nodarbības labprāt apmeklē iedzīvotāji, restauratori, amatnieki, arhitekti un būvnieki. Restaurācijas centram izveidojusies cieša un veiksmīga sadarbība ar Ziemeļvalstu vecpilsētu līdzīgām iestādēm. Centrs ir vieta, kur ikviens Kuldīgas vecpilsētas iedzīvotājs var vērsties pēc konsultācijas un padoma — ko un kā pareizi darīt ar sev piederošo vēsturisko ēku. EUROPA NOSTRA 2013. g. ir piešķirusi Kuldīgai balvu kategorijā “Izglītība, apmācība un izpratnes veicināšana par kultūras mantojumu”, to ieguva Kuldīgas restaurācijas centra rīkoti pasākumi “Aktivitāšu komplekss Kuldīgas vecpilsētas saglabāšanai”.

2. att. 20. gs. koka ēka pirms un pēc atjaunošanas, 2009. gadā tajā izvietots restaurācijas centrs

3. att.
Atjaunotās
durvis Kuldīgas
vecpilsētā
1905.g. ielā 12,
Baznīcas ielā 32,
Skrundas ielā 14,
Jelgavas ielā 16

Latvijā vecpilsētās vēsturisko ēku atjaunošanai ir vairāki kavēkļi. Viens no tiem ir īpašumtiesības — kopīpašums vienai ēkai, kurai vairāki (5–6) dzīvokļu īpašnieki, kam grūti vienoties par ēkas atjaunošanu un finansēm. Dzīvokļu īpašniekiem nepieciešams skaidrot, ka viņiem pieder ne tikai dzīvoklis, bet arī ēkas koplietošanas telpas — vējtveris, pagalms, norobežojošās konstrukcijas — sienas, jumts, pamati, ieejas durvis, kāpnes. Par tām jārūpējas visiem īpašniekiem kopīgi vai šīs ēkas apsaimniekotājam. Tomēr būtiskākā problēma ēku atjaunošanā vecpilsētā ir īpašnieku un iedzīvotāju vērtību izpratne, kas veidojusies padomju laikā un kuru nepieciešams pakāpeniski mainīt. Piemēram, vienkāršāk ēkas apmetuma remontā izmantot cementa javu, jo tā ir pierasts un materiāls visur nopērkams. Ar to tiek remontētas ēkas, lai gan piemērotāka un lētāka ir kaļķu java, jo šis materiāls ir izmantots, ēku ceļot, un tā fizikālās īpašības sader ar jau esošajiem materiāliem.

Restaurācijas centrā un pašvaldībā iedzīvotājus un speciālistus pastāvīgi izglīto, informē par Kuldīgas vērtībām, jo viņi, ikdienā dzīvojot ēkās un tās uzturot, ir patiesie vēsturiskās vides sargātāji. Ir rīkotas starptautiskās mantojuma laboratorijas, kurās vietējie iedzīvotāji, projektētāji, pašvaldības un valsts institūciju speciālisti un starptautiski eksperti diskutē par konkrētu problēmjuautājumu un iespējām to risināt, piemēram, par vēsturisko ēku siltināšanu, fasādēm, jumtiem, būvgaldniecības elementiem, uzslāņojumu (gan mūsdienu, gan padomju laiku ietekmi). Jauniešiem notiek pasākumi pilsētas vēstures un arhitektūras izziņai, piemēram, pilsētvides spēle par arhitektūras stilu izpausmēm un ēku vēsturi.

Jāuzsver, ka vēsturiskas pilsētvides un ēku saglabāšanā liela nozīme ir oriģinālajām detaļām. Tikai tām ir patiesa vērtība, tādēļ īpaša uzmanība tiek veltīta oriģinālo detaļu atjaunošanai, piemēram, durvīm (3. att.).

Pilsētvides saglabāšanas un atjaunošanas pieeja

Mēdz teikt, ka Kuldīgā nav iespējams atrast divas vienādas durvis, un tas nav pārspīlēti. To dekoratīvo detaļu bagātība un atšķirība ir pārsteidzoša. Kuldīgā tiek īstenota “Kuldīgas durvju glābšanas programma”. Dažādās darbnīcās un restaurācijas nometnēs atjaunotas jau vairāk nekā 25 durvis oriģinālajās tehnikās. Vecās durvis tiek saglabātas un atjaunotas pat tad, ja to apakšējā daļa ir satrupējusi. Šādā gadījumā labi saglabājušās oriģinālās daļas tiek atjaunotas, satrupējušās demontētas un to vietas nomainītas (protežētas) ar piemērotu koku un krāsotas. Durvīm, kas kalpojušas 150 gadu, izmantots daudz labāks materiāls. Padomju laikā un mūsdienās izgatavotajām kopijām raksturīgi neatbilstoši kokmateriāli, krāsas un tām nav tik augstvērtīga amatnieciskā kvalitāte. Līdzīgi ir arī ar logiem.

Pilsētā redzamas atšķirīgas restaurācijas metodes, piemēram, ēkās Kalna ielā 13 un 15 (4. att.). Ēkā Kalna ielā 13 notīrīta tikai krāsa, kas drūp, un pāri krāsota lineļļas krāsa tonī, kas noteikta saskaņā ar krāsu zondāžu. Tādējādi saglabāts autentisko detaļu krāsas slānis ar virsmas faktūru, ko tās ieguvušas gadsimtu laikā. Ēkā Kalna ielā 15 būvgaldniecības elementiem, logiem un durvīm, notīrīti visi krāsu slāņi un uzklāts jauns krāsas slānis, arī lineļļas, kuru tonis saskaņots ar krāsu zondāžā noteikto.

Lai saglabātu oriģinālās detaļas, ēku daļas un detaļas uzkrāj, piemēram, slēģus, logus, durvju furnitūru — rokturus, eņģes u.tml. Ja tiek jaukta kāda ēka ārpus vecpilsētas un detaļas neizmanto kādas konkrētas ēkas atjaunošanai, īpašnieku lūdz tās nodot restaurācijas centram, lai vietējos amatnieciskos darinājumus atkārtoti izmantotu atjaunojamās ēkās.

Kuldīgas vecpilsētā, tāpat kā jebkurā Latvijas vecpilsētā, ēkas regulāri jākopj, lai tās pēc tam nebūtu apjomīgi jāatjauno. Kuldīgas restaurācijas centrā notiek praktiski

4. att. Atjaunotie būvgaldniecības elementi ēkās Kalna ielā 15 un Kalna ielā 13

5. att. Ar pašvaldības līdzfinansējumu atjaunotā 19. gs. beigu koka ēka. Darbus veikuši restaurācijas centra piesaistītie amatnieki

pasākumi, lai ēkas īpašnieki un iedzīvotāji paši saviem spēkiem pašvaldības restauratora uzraudzībā apgūtu iemaņas, kā uzturēt kārtībā sev piederošās vēsturiskās ēkas detaļas.

Projekti vērtīborientācijas maiņai un kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanai

Projekts “Izglāb namu!”

Šī projekta ietvaros Kuldīgas un novada dažādu jomu amatnieki — galdnieki, jumīķi, celtnieki — apguva zināšanas, kas nepieciešamas korektai vēsturisku ēku uzturēšanai un atjaunošanai. Šie amatnieki mācījās strādāt tā, lai neradītu kaitējumu ēku kultūrvēsturiskajai vērtībai un saglabātu dekoratīvās detaļas, turklāt nodrošinot un saglabājot ēku vēsturisko autentiskumu.¹⁰

Restaurācijas darbnīcas

Amatniekiem, projektētājiem un ēku apsaimniekotājiem ik gadus rīkojam restaurācijas darbnīcas par aktuālām tēmām — logu, durvju un koka fasāžu atjaunošana, ēkas nesošo konstrukciju labošana un koka ēkas nostiprināšana (6. att.). Darbnīcu mērķis ir, izmantojot Skandināvijas valstu pieredzi, praktiski veicot konservāciju un restaurāciju atbilstoši mūsdienu prasībām, panākt Kuldīgas kultūrvēsturiskā mantojuma — materiālā un nemateriālā — autentiskuma saglabāšanu nākamajām paaudzēm.

Akcija “Logu regulārā apkope”

Ikgadēja akcija vecpilsētas iedzīvotājiem, kurā namu iemītnieki paši kopj sava īpašuma logus. Pašvaldības speciālisti bez maksas sakārto dokumentus: izpēti, saskaņojumus un atskaites, un pašvaldība piedāvā darbam

6. att. Starptautiskā koka restaurācijas nometne — koka fasādes un apdares detaļu atjaunošana dzīvojamai ēkai 1905. gada ielā

nepieciešamos instrumentus, lineļļu rāmju gruntēšanai, ķīti un krāsu. Šī ir iespēja iedzīvotājiem, izmantojot vien laiku un darbu, bez personīgo līdzekļu ieguldīšanas sakārtot sava nama logus pieredzējušu ekspertu vadībā. Šīs akcijas mērķis ir novērst kļūdu — lai pašreizējo logu vietā netiktu ielikti jauni, bieži vien neatbilstoši, kā arī attīstīt ēku īpašnieku prasmi sakārtot sava mājokļa logus, un tas būs jādara regulāri. Akcija sekmē kopējo izpratni un saziņu ar pašvaldības atbildīgajiem speciālistiem, veicina attieksmes maiņu pret kultūrvēsturisko mantojumu kopumā. Darbs sākotnēji notika brīvā dabā, telti. Tagad iedzīvotāji darbojas restaurācijas centrā (7. att.). Šādi pilsētā ir atjaunotas vairāk nekā 700 dažādu laika posmu logu vērtnes.

Atbalsts finansējumā

Iepazīstot striktos Kuldīgas vecpilsētas saglabāšanas nosacījumus, kādi jāievēro,

atjaunojot vēsturiskās ēkas, iedzīvotāji bieži vien ar prasībām nav apmierināti. Pilsētnieki uzskata — ja viņi dzīvo šādā unikālā vietā, tad pašvaldībai un valstij jārod finansiāls atbalsts ēku atjaunošanai. Uz jautājumu, vai iedzīvotāji vēlas dzīvot ēkās, kas būvētas pēc mūsdienu prasībām, t.i., pārcelties uz daudzdzīvokļu mājām ārpus centra, pārsvarā atbildes ir noraidošas. Tiek minēti dažādi iemesli: nevēlēšanās dzīvot daudzdzīvokļu mājā; lieli maksājumi par apkuri; patīk dzīvot vecpilsētā u. c. Savukārt iedzīvotāji, kuri būtu ar mieru pārcelties uz daudzdzīvokļu mājām, dzīvei vecpilsētā min šādus trūkumus: ir birokrātiski šķēršļi, labierīcību trūkums, malkas apkure utt.¹¹.

Kopš normatīvais regulējums pieļauj, pašvaldības privātu ēku — kultūras pieminekļu vai to zonā esošu māju īpašniekiem, kas atjauno ēkas, līdzfinansē 50% no darbu izmaksām, taču to var saņemt ierobežotā

7. att. Logu regulārās apkopes ikgadējā akcija, kurā iedzīvotāji paši atjauno savas ēkas logus

apjomā un konkrētiem darbiem. Līdzfinansējumu iespējams iegūt ēkas nesošo konstrukciju sakārtošanai, ēkas apdares un vērtīgo detaļu atjaunošanai, pagalma labiekārtošanai. Pieejamais finansējums mazai Latvijas pašvaldībai ir neliels, tādējādi netiek veicināta ēkas vispārēja restaurācija, bet gan tikai atsevišķu problēmzonu sakārtošana un ēkas atjaunošana pa daļām (5. att.), procesam ilgstot vairākus gadus. Kā jau minēts iepriekš, pašvaldība finansē arī izpēti. Restaurācijas centrā tiek sagatavoti projekti, lai ēku īpašniekiem palīdzētu iegūt finansējumu no valsts un ES atbalsta fondiem. Pašvaldība apmaksā arī restauratorus, viņi konsultē un ierāda uzturēšanas darbus ēku īpašniekiem.

Pilsētvides apgūšana un jaunu funkciju piešķiršana

Vecpilsētā funkcionāli iederas pārvaldes iestādes, kas ceļ vietas kvalitāti un prestižu, atbalstāma ir arī tirdzniecības, pakalpojumu un aprūpes ieviešana. Šādas ēkas vai telpu grupas attīstāmas saskaņā ar vecpilsētas kultūras, rekreācijas un tūrisma funkcijām. Veiksmīgi kultūras un sporta objektu attīstības piemēri ir mākslas izstāžu un semināru centrs un bibliotēka bijušajā sinagogas ēku kompleksā un sporta skola un baseins agrākajā Vācu biedrības namā. Savas funkcijas ir saglabājušas skolu ēkas Kalna ielā 19, Ventpils ielā 16, Pētera ielā 5, Jelgavas ielā 62, Smilšu ielā 6, 1905. gada ielā 10 un Liepājas ielā 33, kā arī jaunais Rātsnams Baznīcas ielā 1. Kuldīgas vecpilsētā mūsdienās izvietotas administratīvās iestādes. Joprojām, īpaši Liepājas ielas ēkās, darbojas mazie veikali, kafejnīcas, frizētavas, šūšanas darbnīcas u. tml.

Mūsdienās Kuldīgā izveidojušies divi funkcionāli centri: Rātslaukums un Pilsētas laukums, kas savienoti ar gājēju ielu. Pilsētas vēlamo un plānoto funkcionālo zonu attīstību nosaka teritorijas plānojums. Saskaņā ar to vecpilsētā pārsvarā ir atļauta jaukta tipa izmantošana — gan sabiedriskām un darīju-

mu, gan dzīvojamām funkcijām. Šis atļautās izmantošanas mērķis ļauj saglabāt vecpilsētu apdzīvotu gan dienā, gan naktī. Pilsētas laukumā un teritorijās ap to paredzēta sabiedrisko un darījumu iestāžu būve.

Vecpilsētas funkcionālo attīstību lielā mērā nosaka pašvaldības īstenotā politika. Ja pilsētā plānots attīstīt jaunu darījumu centru vai atvērt jaunu iestādi, tad vispirms tiek izvērtēta iespēja izvietot to kādā vecpilsētas ēkā, lai veicinātu tās izmantošanu un sakārtošanu. Kuldīgā šādi plānots attīstīt vairākas pašvaldībai piederošas ēkas, kas gadu desmitus stāvējušas tukšas. Piemēram, tika izsludināts arhitektūras konkurss jaunās bibliotēkas projektam ārpus vecpilsētas. Tā būtu jauna ēka, kas atbilstu visām mūsdienas prasībām. Tomēr šī konkursa rezultāti netika apstiprināti. Izvērsās plašas Kuldīgas arhitektu un citu iesaistītu speciālistu diskusijas par to, kura vieta vecpilsētā būtu piemērotākā pilsētas bibliotēkai. Rezultātā tika atrasts kompromiss — bibliotēka ir izvietota restaurētā sinagogas ēku kompleksā Kuldīgas vecpilsētā, kurā 20. gs. piecdesmitajos gados bija ierīkots kinoteātris un kas ilgstoši netika izmantota. Tolaik kompleksa ēkas tika pārbūvētas un zaudēja lielu daļu vēsturiskās vērtības. Lai šajā kompleksā izvietotu visas bibliotēkai nepieciešamās telpas, projektētāja risinājumā bija paredzēta apjomīga stiklota piebūve, kas savienotu abas ēkas. Izvērtējot šo variantu, pašvaldības atbildīgajiem speciālistiem pārrunās ar projekta pasūtītāju izdevās no piebūves celtniecības izvairīties, izveidojot tikai ēkas savienojošo galeriju (8., 9. att.).

Plānojot vēsturiskas ēkas paplašināšanu vidē, kuras vērtība ir pilsētas plānojums, ēkas un to iekšpagalmi, tā rūpīgi jāizvērtē, jāapspriež ar speciālistiem un jāmēģina rast pilsētvidei piemērotāko risinājumu. Izvērtējot, piemēram, vajadzību paplašināt Kuldīgas Rātsnamu, tika izstrādāti vairāki varianti. Viens no tiem — pēc autoru domām, vēsturiskajā vidē iespējami iederīgākais —

8. att.
Kuldīgas sinagogas ēku kompleksa pārbūves projekts. Pa kreisi — projekta sākotnējais variants (ar apjomīgām piebūvēm), pa labi — īstenojamais projekta variants — apjomi netiek mainīti, tikai savienoti ar galeriju¹²

9. att. Kuldīgas sinagogas ēku kompleksa pārbūves projekts par novada bibliotēku — mūsdienu situācija¹³

10. att.
Ieceres makets
Rātsnama
piebūvei¹⁴

11. att.
Kuldīgas
Rātsnama
paplašināšanas
ieceres process

12. att. Par administrācijas ēku
pārbūvēts vēsturiskais depo

bija ēku paplašināt, uzbūvējot piebūvi coka la stāva līmenī, kas no ielas nebūtu redzama. Tomēr tas izjauktu tradicionālo pagalma un Alekšupītes krastu ainavu. Izvērtējot šo variantu un situāciju dabā, tika rasts piemērotāks risinājums: pārbūvēt vēsturisko depo ēku, kuru no 19. gs. 60. gadiem izmantoja par garāžu, pielāgojot to administrācijas telpām. Lai vecpilsētā rastu vietu visām nepieciešamajām funkcijām, pirmkārt, jācenšas izmantot tur jau esošās ēkas.

Rātsnama pārbūves ieceri, variantus un rezultātus plānā skatīt 10.–12. att.

Peldbaseina būvniecības iecere Kuldīgas vecpilsētā ir piemērs, kā esošā ēka var pastāvēt un pildīt savu funkciju — būt sporta skola, iegūstot papildu telpas. Pie ēkas, kas celta un izmantota kā Vācu biedrības nams, ilgstošu diskusiju, vides un vēsturisko materiālu analīzes rezultātā paredzēta apjomīga piebūve vietā, kur 20. gs. sākumā arī bijusi ēka (14. att.). Jaunbūves projekts paredz izbūvēt mūsdienīgu peldbaseinu vēsturiskajā centrā: ēku, kas apjoma, rakstura un materiālu ziņā ir atbilstoša Kuldīgas pilsētvidei — apjomīga koka palīgēka ar tradicionālo

13. att. Ēka, kas atradās vietā, kur tagad izbūvēta ar vēsturisko biedrības namu savienota piebūve peldbaseinam

14. att. Zudušas ēkas vietā izbūvēts peldbaseins, bloķējot to ar vēsturisko biedrības namu¹⁵

kārniņu jumtu. Mūsdienu rokraksts lasāms detalizācijā, ēkas tehnoloģijā un funkcijā (14. att.).

Vēl arvien Kuldīgā ir arī vēsturiski nozīmīgas palīgēkas: šķūņi, klētis, noliktavas utt. Šo būvju izmantojums mūsdienās tiek mainīts — gan apdzīvojumam, gan sabiedriskajām vajadzībām, piemēram, kafejnīcu iekār-

tošanai. Iecerēta arī gleznu galerija, veikals. Dažas no šīm iecerēm īstenotas jau pagājušajā gadsimtā, dažas patlaban. Arvien tiek domāts par katras palīgēkas saglabāšanu, jo tās ir raksturīgas vēstures liecības vidē, kas ataino dažādu laiku pilsētas saimniecību un amatniecību.

Vēsturiskās ēkas var saglabāt, tām piešķirot citas funkcijas, ja iepriekšējās zaudējušas nozīmi. Pašvaldība var noteikt, kur izvietot bibliotēku, skolu, biedrību ēku u. tml., kā arī sekmēt dažādu iestāžu atrašanos vecpilsētā, bet tā nevar tiešā veidā ietekmēt darījumu apbūves izvietojumu vecpilsētā. Kā redzams, ir vajadzīgs īstenot pašvaldības atbalsta politikas programmu. Ja pilsētā tiktu īstenota šāda programma, kas vienlaikus ietvertu gan vecpilsētas saglabāšanu, gan attīstību, tad vecpilsētas loma pilsētas attīstībā saglabātos.

*15. att. 20. gs. sākuma
palīgēka Liepājas ielā 3
(dažādu gadu foto)
mūsdienās tiek izmantota kā
veikals un kafejnīca¹⁶*

16. att. Palīgēkas, kuras paredzēts pielāgot sabiedriskajām funkcijām

Nobeigums

Analizējot iedzīvotāju izglītošanai un iesaistīšanai paveikto, jāsecina, ka šim darbam jābūt regulāram — pilsētvīdē pastāvīgi jāorganizē apmācības, atjaunošanas darbi, jāizplata informējoši bukleti par vecpilsētas vērtībām un iedzīvotāju iespējām pašiem ar tām strādāt. Vērtību pārorientācija notiek lēnām. Attieksmes maiņa vērojama galvenokārt jaunākās paaudzes vietējos iedzīvotājos un pilsētniekos, kas no dažādām Latvijas pilsētām pārceļas dzīvot uz Kuldīgu — radošuma, meistarības un individuālās pieejas veicinošo pilsētu ar tās īpašo auru. Kuldīgā kopējās vides autentiskuma vērtība ir ierindas apbūves un pilsētvīdes detaļās, tādēļ liela uzmanība vērsta to saglabāšanai un atjaunošanai.

Administratīvajiem darbiniekiem regulāri jāinformē kuldīdznieki par kopējo pilsētvīdes un atsevišķu ēku vērtību, to tehnisko stāvokli, nepieciešamajiem uzturēšanas darbiem un atjaunošanas iespējām. Jau 1920. g. Heroni Martorels (*Heroni Martorell*), viens no Spānijas pieminekļu restaurācijas tēviem, rakstīja: “Mūsu darbs ir nostiprināt un atjaunot ēkas, bet mums vajadzētu mēģināt arī ietekmēt sabiedrības interesi par pieminekļiem, lai tā tos vairāk un vairāk novērtētu un saprastu. Jo sabiedriska atzinība ir saglabāšanas labākā garantija.”¹⁷ Ieguldījumi izglītībā un kultūrā nav tikai demokrātiska rīcība, tas ir labākais veids, kā garantēt kultūrvēsturiskā mantojuma aizsardzību nākotnē.

Avoti un piezīmes

- ¹ *Kuldīgas vecpilsēta Ventas senlejā. UNESCO nacionālās nominācijas pieteikums.* Kuldīgas novada pašvaldība. Pēteris Blūms, 2011. 64 lpp.
- ² *Kuldīgas pilsētas izbūves projekts:* pamata plāns: stāvoklis uz 1948. g. 1. jūl. Pieejams Republikāniskā arhitektūras plānēšanas darbnīcā.
- ³ *Kuldīgas pilsētas 1973. gada ģenerālais plāns un tā paskaidrojuma daļa.* 78 lpp.

Pieejams Kuldīgas novada pašvaldības Būvniecības nodaļas arhīvā.

- ⁴ Pētījums “Kuldīgas pilsētas vēsturiskā centra apbūves inventarizācija”. Izstrādātājs: SIA, Arhitektoniskā izpētes grupa. [B. Eglāja, D. Lēvalde, Z. Bikše u. c.], 2009. Kuldīga. Kuldīgas pilsētas Dome. <http://www.kuldiga.lv/index.php?cat=382> (skatīts 02.10.2011). Pieejams Kuldīgas novada pašvaldības Būvniecības nodaļas arhīvā.
- ⁵ LZVA, 473. f., 1. apr., 293. l., 97.–98. lp. (Par valsts aizsargājamās un regulējamās apbūves zonas un Latvijas PSR Ministru Padomes 1969. g. 6. aug. lēmumu Nr. 401 “Par valsts aizsargājamās un regulējamās apbūves zonu ievērošanu Kuldīgas pilsētā”).
- ⁶ Jākobsone J. Kuldīga jaunākajos laikos: Pilsētas plāni un pilsētainava; Pilsētas saimniecība un labiekārtojums; Pilsētbūvnieciskie projekti un apbūves noteikumi; Senās ēkas mūsdienu pilsētvīdē. *Kuldīga: arhitektūra un pilsētbūvniecība.* Sast. Dr. habil. arch. Jānis Krastiņš. Kuldīga: Kuldīgas novada pašvaldība, 2014. 31.–109. lpp.
- ⁷ Arhitektoniskā izpētes grupa SIA. Pētījums “Kuldīgas pilsētas vēsturiskā centra apbūves inventarizācija”. Kuldīga, 2009. Pieejams Kuldīgas novada pašvaldības Būvniecības nodaļas arhīvā. <http://www.old.kuldiga.lv/?cat=382>.
- ⁸ Kuldīgas vecpilsētas ēku elektroniskā datu bāze [tiešsaiste]. Kuldīgas novada pašvaldība <http://www.ekas.kuldiga.lv/> (skatīts 22.07.2015).
- ⁹ Ceļvedis vēsturisku ēku atjaunošanā [tiešsaiste]. J. Jākobsone, K. Veinberga, I. Zariņa. http://kpkc.lv/wp/wp-content/uploads/2013/09/CELVEDIS_web.pdf (skatīts 22.07.2015).
- ¹⁰ Projekts “Izglāb namu”. Apraksts. Dokumenti [tiešsaiste]. Kultūras projektu koordinācijas centrs. http://kpkc.lv/wp/?page_id=20 (skatīts 22.07.2014).

- ¹¹ Kuldīgas novada pašvaldība. Aptauja "Kuldīgas novada iedzīvotāju viedoklis par Kuldīgas vecpilsētu". Kuldīga, 2009. Pieejama Kuldīgas novada pašvaldības Būvniecības nodaļas arhīvā.
- ¹² Sinagogas ēku kompleksa pārbūve par Kuldīgas Galveno bibliotēku: 1., 2., 3. kārtā: tehniskais projekts. SIA "Ozola un Bula arhitektu birojs". Kuldīga. 2009. Pieejams Kuldīga novada pašvaldības Būvniecības nodaļas arhīvā
- ¹³ Turpat.
- ¹⁴ *Ēku kompleksa Baznīcas ielā 1 un Strautu ielas Kuldīgā rekonstrukcija* : tehniskais projekts. [Kuldīga : Virtu, SIA, 2009].
- Pieejams Kuldīgas novada pašvaldības Būvniecības nodaļas arhīvā.
- ¹⁵ Sporta skolas rekonstrukcija: tehniskais projekts. SIA "Diānas Zaļānes projektu birojs". Kuldīga. 2011. Pieejams Kuldīgas novada pašvaldības Būvniecības nodaļas arhīvā.
- ¹⁶ Jākobsone J. Kuldīga jaunākajos laikos... (sk. 6. atsauci).
- ¹⁷ Arabarri (A Public Limited Company Managing the Buildings that Form Part of the Cultural Heritage of Ālava). *Kultūras mantojuma apsaimniekošana un saglabāšana Alavā: sociālais aspekts*. Starptautiskas konferences "Tilts Kuldīgai — tilts uz pasauli" materiāli. Kuldīga, 2007.

Par autori

Dr. arch. Jana Jākobsone ir Kuldīgas novada pašvaldības Būvniecības nodaļas un komisijas vadītāja, pilsētas arhitekte (kopš 2005), Vecpilsētas un vides komisijas priekšsēdētāja (kopš 2011), vairāku pilsētvides attīstības koncepciju un pētījumu izstrādes vadītāja. Lektore par kultūrvēsturisko mantojumu. ICOMOS Latvija valdes priekšsēdētāja. Sertificēta, praktizējoša arhitekte. Pēta kultūrvēsturiskā mantojuma integrācijas iespējas mūsdienu pilsētvidē un sabiedrībā. Publicējusi vairāk nekā 20 zinātnisku darbu un regulāri uzstājusies ar ziņojumiem zinātniskās konferencēs.

About the Author

Dr. arch. Jana Jākobsone is a Chair of the Commission of the Construction Division of the municipality of Kuldīga county and main architect of Kuldīga town (from 2005), Chair of the Old Town and Environment Commission (from 2011), leader in elaboration of several conceptions and studies on the urban environment. Lecturer on topics relating to the history of civilization. Chair of the Board of ICOMOS Latvia. Certified working architect. Research interests: integration of the culture-historical heritage into modern urban environment and society. Has published more than 20 research works, regularly has participated in scientific conferences.

INVOLVEMENT OF INHABITANTS AND MUNICIPALITY OF KULDĪGA IN PRESERVATION OF HISTORIC URBAN ENVIRONMENT

Jana Jakobsone

Summary

Key words: *historic urban environment, research, architecture, craftsmanship, inhabitants*

The purpose of the article is to show the entire body of actions that had ensured changes of attitude towards the historic center of a small post-Soviet town Kuldīga regarding heritage: tangible — urban space, renovation of streets and buildings, as well as part of intangible heritage — ability of craftsmen and inhabitants to renovate buildings with traditional methods and materials.

The research on integration of the heritage of Kuldīga historic center and its viability nowadays had been initiated in 2007 as a Promotion Paper. The Operational Plan had been worked out from conclusions of the research along with the everyday work of the author who is a council architect, as well and with the team of other specialists — restorers, architects, designers, lawyers, and top administration officers. The Plan has already partly been carried out, but it summarizes the positive tendencies and directions that could be used as an example for preservation of the historic center under circumstances of restricted finances and legislation.

The urban environment is under constant development and the community desires to live in a high-quality urban environment. Municipality, monument protectors, and local inhabitants have different views on high urban quality. However, high-quality urban environment is a factor that determines the wish of people to live in a certain town. The cultural heritage of Kuldīga is one of the factors that contribute to high-quality urban environment — it has been created together with the surrounding environment, landscape in an easily perceptible scale and shows all the values that had been accumulated in a long-term period. Work on the identity of Kuldīga's cultural heritage is connected with research, renovation, and preservation of characteristic objects and landscape as well as providing education, involvement, and inspiration to inhabitants of Kuldīga.

Since 2003, when Kuldīga's Old Town in the Primeval Valley of the Venta River was inscribed into the UNESCO Tentative List, the municipality has purposefully worked on carrying out research, stock taking and management programme for the historic center. The purpose was renovation of historic cultural heritage on a high level. In order the historic center of a particular town — Kuldīga — could develop in such a way that “we did not threaten possibilities of future generations to satisfy their needs by satisfying our needs today”, we have to rely on long-term planning principles, like preservation of cultural heritage, economic use of buildings, landscaping the public space, encouragement of culture interactions and integration, improvement of public space and circumstances. The long-term space has three dimensions — economic, social and environmental, and balanced approach should be considered for its planning. Although the cultural landscape of Kuldīga is regarded as an important value it is crucial to rely on present demands to improve both historic buildings and the urban space at the same time when planning events for preservation. In order to preserve values that are important for inhabitants, specialists, and tourists of the town, cultural values have to be defined first, then the necessary functional improvements planned, and then the area should be established where this could be carried out.